

NƏSİMİDƏN NƏSİMLƏR

Nəsimi inikasında şəxsiyyət bütövlüyü

İnsan oğlu özünü tanıyandan bəri kimliyi ilə bağlı dərin duyğu və düşüncə burulğanına düşmüş, öz təbii fiziki vücudunda birləşən zəngindən-zəngin, geniş-dən-geniş, ruhi-mənəvi aləmi qavramağa can atmış və bu yöndə gərgin, yorucu fikir, təfəkkür var-gəlləri etmişdir. İrsi XIV əsr müsəlman-şərq mədəniyyətinin qopmaz-ayrılmaz parçası olaraq meydana çıxmış, Seyid İmadəddin Nəsimi də keşməkeşli ömrünün çoxunu məhz, belə ağır, çətin sorğu-sual üçbucağında keçirmiş, hər bir əsərində "bütöv şəxsiyyət" axtarışına çıxaraq insan kamalının əngin üföqlərində bərq vuran şəfəqlərin parıltı və işıltılarını qələminin ucuna götür-məklə, öncə çağdaşlarını, sonra isə bəşəriyyəti iman, əqidə, məslək işığına qovuşdurmağı özünün başlıca yaradıcılıq istəyinə çevirmişdir. Sənətkarın lirik rüba-bının sarı simindən soraq verən "Nə əcəb" rədifli qə-zəl də belə yüksək estetik tələbatdan doğmuşdur:

**1.Ey könül, hər bir vücuddan can umarsan, nə əcəb!
Bikərəmdən lütv ilə ehsan umarsan, nə əcəb!**

(S.İ.Nəsimi, "Mən bu cahana sığmazam", Bakı, "Gənclik", 1991.səh.359).

(Ey könül, hər vücudu bir qara qəpiyə dəyməyən-dən sən arxa, dirək, təsəlli və təskinlik gözləyirsən, bu qəribə deyilmi? Yoxsa, sən əliaçıqlığın nə olduğunu bilməyən kimsədən ən incə şəkildə ediləcək yaxşılıq umursan? Bunu səndən gözləməzdim!)

Göründüyü kimi burada "Bivücut"un qarşısında "can", "bikərəm"in qarşısında "lütv və ehsan" durur və hər iki şəxsiyyət tipini bir neçə baxımdan əsaslandırır. Bu əsaslandırma aydın biçimdə göstərir ki, təbii-fiziki varlığı ruh və ruhdan qaynaqlanan can, lütv və ehsan kimi ali keyfiyyətlər, qeyri-kamil insanı isə naqis əxlaqi cəhətlər (xəsislik, qədərbilməzlik, diq-qətsizlik) şərtləndirir. Qəzəlin sonrakı beytləri bu dü-zəni qoruyub saxlayaraq şəxsiyyət tiplərinin ən müx-təlif estetik baxış bucaqlarından səciyyələndirir.

**2.Bişəriətlər nə bilsin, ənbianın şərtini,
Bitəriqətdən rəhi-ərkan umarsan, nə əcəb!**

(şəriətə qail olmayanlar peyğəmbərlərin nə kimi şərtlərə və hansı aparıcı keyfiyyətlərə malik olduqlarını axı haradan bilə bilərlər. Sən heç bir əqidəyə qul-luq etməyən vecsiz adamlardan mənzil başına getmə-

yi asanlaşdıran yol işarələrini tanımağı gözləyirsən, qəribədən də qəribə deyilmi?)

Ənənəvi təsəvvürlərə əsasən, hər peyğəmbərdə beş şərt olmalıdır: "İsmət, əmanət, fətanət(zəka), sidq və təbliğ".

Xırda məzhəb və təriqət fərqləri nəzərə alınmaz-sa, bu göstərici ümummüsəlman normatividir.

"İsmət" - məsumluq anlayışını bildirib peyğəmbər-lərin (ə) günahsızlığını etiqad-əqidə müstəvisində əsaslandırır. Bunun "Qurani-Kərim"dəki ən möhkəm istinadgahı "Allah səni insanlardan qoruyacaq" ayəsi-dir. ("Maidə"-67). Ayənin "Allah səni insanlardan qo-ruyacaq" cümləsi Peyğəmbərin(s) bu ayədə nazil olan və bəyan edilməsi əmr edilən hökmü çatdırmaqdan ehtiyatlandığını, hökmü elan edəcəyi təqdirdə, Pey-ğəmbərin (s) canına təhlükə yaranacağı, və ya dinin natamam qalacağı ilə bağlı qorxu keçirdiyini ifadə edir. Məlumdur ki, Peyğəmbər(s) öldürüləcəyindən əsla qorxmamışdır. Bütün ömrünü Allah yolunda çalış-mağa sərf etməsi və bu yolda fədakarlıq göstərməsi də onun öz canından qorxmadığını deməyə əsas verir.

Peyğəmbərin(s) qorxusu bundan idi ki, bu hökmü elan etdikdən sonra insanlar Peyğəmbəri(s) elə şeylə ittiham edərdilər ki, bu hökm uğursuzluğa düçar olar-dı. Allah-təala bu ayədə Peyğəmbərə(s) onu insanla-rın təhlükəsindən qoruyacağı ilə bağlı zəmanət verir. ("Qurani-Kərim" in Azərbaycan dilinə tərcümə və izahı. Ayətullah-üzma Nasir Məkarim Şirazi. Bakı-2017, səh.119).

Bu prinsip İslamda geniş yer tutub, "zəllə" - tər-kiövla kimi əlavə məvhumların yaranmasına yol aç-mışdır. Belə ki, ənənəvi düşüncədə "zəllə" dedikdə hər hansı bir nəbi və mürsəl peyğəmbərlərin yol ver-diyi xırda yanlışlıq, "tərkiövla" dedikdə isə mürsəl və üluləzm peyğəmbərlərin indi çatdığı yüksək məqama daha öncə çatmadığına görə keçirdiyi iztirab nəzərdə tutulur.

"Fətanət" məvhumu daha çox iti zəkamı bildiren əqli-mənəvi əlamət kimi anlaşılır, sözlə işin vəhdətindən ibarət olan "sidq" və "əqidə" mübarizliyi anla-mına gələn təbliğ məvhumları ilə üzvi uyurluq içində bir şəbəkə təşkil etməkdədir.

Beytin ikinci misrası isə büsbütün bir əqidə rəmzi-nə çevrilməkdədir. Belə ki, "bivücut", "bikərəm" və

"bişəriət" tipləri bitəriqətin hansı ölçüdə və nə dərəcədə qorxulu bir ictimai fiqura çevrilə biləcəyini yetərinə aydın göstərir.

3. Bibəsərdən məniyi-şövqü kamali-mərifət,

Bixəbərdən söhbəti-irfan umarsan, nə əcəb!

(Qəlbi kor, vicdanı yatmış olan kimsədən yetkin və bitkin Allahtanıma ucalığına yüksəlməkdən duyulan əlçatmaz, ünyetməz eşqin dərinə-dərin anlamını, dünyanın get-gəlinə büsbütün məlumatsız olan nadandan da, cahildən də ariflərə layiq fikir mübadiləsi ummağına axı nə ad verək?!)

Göründüyü kimi lirik mən burada şəxsiyyət bütövlüyü yönündəki dəruni axtarıqlarını bir az da dərinləşdirir, genişləndirir. "Bibəsirət" və "bixəbər" səciyyə-ləndirmələri naqis və natamam insan tipinin daha iki eybəcər keyfiyyətini önə çəkir. Bibəsər tipi "Qurani-Kərim"də əksini tapmışdır: "O gün bütün insanları öz rəhbərləri ilə birlikdə çağıracağıq. Əməl dəftəri sağ əlinə verilənlər onu (sevində-sevində) oxuyacaq və onlara xurma çeyirdəyinin kəsiyindəki tel qədər zülm edilməyəcəkdir; bu dünyada kor olan (haqqı görə bilməyən) kəs axirətdə də kor və daha azğın olacaq". ("İsra" 71-72.)

Ayənin başlanğıcında rəhbərlik və onun insan həyatındakı roluna işarə edilmişdir. Bu ayəyə əsasən peyğəmbərlər və onların canişinlərinin rəhbərliyini qəbul edənlər öz rəhbərləri ilə, Şeytan və azğın rəhbərləri özlərinə rəhbər seçənlər isə onlarla olacaqlar. Xülasə, bu dünyada olan rəhbərlik və ardıcılıq əlaqəsi o dünyada özünü tam şəkildə əks etdirəcək. Nicat tapanlar və əzaba düşər olanlar məhz, bu prinsip əsasında müəyyən ediləcək. Burada insanın kamilləşməsi üçün zəruri olan vasitələrdən birinə işarə edilməklə yanaşı, insanlara rəhbərlik seçimində çox diqqətli olmaq, öz fikir və idarəçilik proqramını hər adamın da əlinə verməmək xəbərdarlığı verilir. Hədislərin birində İmam Sadiq(ə) belə buyurmuşdur: "Siz Allaha təşəkkür etməirsiniz? Qiyamət günü Allah hər bir dəstəni seçdiyi rəhbərlə çağıracaq. Bizi də Peyğəmbərlə çağıracaq. Həmin vaxt siz bizə pənah gətirəcəksiniz. Hara baxırsınız? And olsun Kəbənin Allahına, sizi Cənnətə doğru aparacaqlar (bu cümləni üç dəfə təkrar etdi)". ("Qurani-Kərim" in Azərbaycan dilinə tərcümə və izahı. Ayətullah -üzma Nasir Məkarim Şirazi. Bakı-2017.səh 289).

Ulu Yaradan bu şanlı, ilahi bəyanatda lider və ideologiya problemi, şəxsiyyət və məfkurə məsələsi yönündə rəhbərlik qurumunun cəmiyyətin ictimai həyatındakı danılmaz yeri ilə bağlı son dərəcə dəqiq hökm verir. Qətiyyəni ötrə deyildir ki, məsələnin bu

tərəfi "Qurani-Kərim"də dəfələrlə vurğulanır. (bax. "Əraf-6", "Nəhl-93"). Bunu beytin ümumi məzmununa və fikri axarına qovuşdurduqda şairin bibəsər və bixəbər səciyyə-ləndirmələrini yalnız ailə, məişət sferası və bəsit əxlaq dərsi ilə məhtudlaşdırmadığı aydın olur. Odur ki, Nəsimi dördüncü beyti çox sadə deyir:

4. Hər qayanın ləli olmaz, hər dənizin gövhəri, Hər sədəfdən lölöi-mərcan umarsan, nə əcəb!

(hər iri daş parçasının içində ləl-cəvahirat, hər ucu-bucağı görünməyən dənizin dibində inci və hər balıqqulağında sədəflik nişanəsi və mirvari axtarmağın yeri yoxdur).

Burada Nəsiminin xələfi Füzulinin "Şikyətname"dəki:

Bağlamaz hər şukufə meyveyi-tər,

Əksəri bitdiyi yerində itər! - beyti yada düşür.

Ancaq Xəqaninin "Meratüs-səfa" (Təmiz güzgü) qəsidəsinin ilk beytləri Nəsiminin söyləmək istədiyi mülahizələri daha möhkəm əsaslandırmaqdadır:

Mənim könlüm müəllimdir, dizim üstü dəbistanı,

O şagirdəm ki, öyrəndim sükut ilə əlifbanı.

Nə hər dizdən olar məktəb, nə hər şagird əzbərxan,

Nə hər qətrə olar nisan, nə hər dərya sədəf kanı.

(X.Şirvani. Seçilmiş əsərləri. Bakı. "Yazıçı", 1987.səh.99).

Sırf sənətkarlıq baxımından isə diqqəti bu çəkir ki, Nəsimi beytdə şeirin burayadək olan bölümündə mürəkkəb ərəb-fars izafətləri ilə verdiyi insan tiplərini "hər qaya", "hər dəniz", "hər sədəf" kimi folklor danışıq üslublu obrazlı deyimlərlə ifadə etmişdir. Bu isə şairin xəlqi-mədəni köklərə bağlılığından, milli-mənvi dəyərləri sadə və səmimi el dilində xalq düşüncünə yaxın bir şəkildə qələmə almaq istəyinin gücündən xəbər verir.

Qəzəlin orijinal cəhəti budur ki, Nəsimi şeirin qalan bölümünü ümumi sözlərlə, mücərrəd fikirlərlə yox, aydın və birmənalı ictimai-siyasi semistika - işarələr düzümü və kodlaşdırılmış xüsusi isimlərlə davam etdirir:

Məsələn:

5. Çün əzazil əhsəni-təqvimə baş endirmədi,

Ana sirri-Kəbəyi-Hənnan umarsan, nə əcəb!

(İblis, şeytan ən gözəl şəkildə yaradılışa - insana təzim etmədiyi üçün axı sən onda necə ulu Kəbə evinin mətləblərini axtara bilərsən?)

İlk baxışda beyt sırf İslami motivləşmə təsiri bağışlayır. Əlbəttə, bu vardır. Ancaq şeirin ümumi və fikri axarı göstərir ki, bu daha çox üst qat olub dərin düşüncə qatlarına enə bilməyə qulluq edən bir ədəbi priyomdur. Belə ki, Nəsimi burada "əzazil" dedikdə za-

hirən şeytani, batinən isə Əmir Teymur, "əhsəni-təqvim" dedikdə zahirən kamil insanı, batinən isə Fəzlullahı nəzərdə tutur. Bütünlüklə Fəzlullahın şənində dediği aşağıdakı qəzəl birmənalı surətdə burada söhbətin hürufizm banisindən getdiyini sübuta yetirir:

*Ey camalın məzhəri zatü sifət,
Səndə zahir oldu rəsmi -feli - zat.*

(İ.Nəsimi. Seçilmiş əsərləri. Bakı. "Azərənşr", 1973. səh.504)

(şən ey mübarək üzü ilahizad və sifətlərin ortaya çıxdığı ulu yer olan kamillər-kamili şəxsiyyət, ilahi iradənin gerçəkləşmə üsulları məhz, şənin davranış və hərəkətlərində bütün aydınlığı və genişliyi ilə özünü göstərdi).

*Ey üzündür həq təala güzgüsü,
Pərtövi-çöhrəndən oldu kainat.*

(Ey üzü Ulu Yaradanı əks etmə güzgüsünə çevrilən mürşüd. Kainat şənin mübarək camalının nurundan əmələ gəldi, o nurun Ulu Yaradanın uca qatındakı hörməti xatirinə yaradıldı).

*Müşəfin -övrəqü ayəti üzün,
Qaşların mehrabına qıldım salat.*

("Quran"ın şanlı ayələri şənin üz kitabının vərəqlərində yazılmışdır. Odur ki, mən namaz qılarkən məhz, şənin qaşlarını özümə mehrab bildim).

**Dilədim zər ləblərindən, ey nigar,
Şər də buyurmadı lələ zəkat.**

(Ey nigar, ey Fəzlullah, şənin dodaqlarından qızıl tək sözlər eşitmək dilədim, ancaq, o sözləri nəfəhm kəslərə deməyəcəyimə söz verirəm. Çünki, şəriətdə (yerin təkindən tapılmış mädəndən) ələ gələn varidatdan zəkat vermək buyrulmur).

*Ey Nəsimi - "Cavidani-namə"dir,
Həlli -əşkəli-cəmi müşkəlat.*

(Ey Nəsimi, hər cür çətinliyin həll yolu Fəzlullah Nəimi Astrabadinin aparıcı məfkurəvi əsəri olan "Cavidannamə" adlı fəlsəfi traktatında əksini tapmışdır).

Göründüyü kimi, "Zatü sifət", "rəsmi-feli-zat", "həqq-təala güzgüsü", "müşəf", "mehrəb", "səlat", "şər", "zəkat" kimi sırf dini-islami terminologiya Nəsiminin Nəimiyyə ən uca İslami dəyərlərlə bağladığını, onun düşüncə, danışmaq və davranışlarını bəşəriyyətin yeganə çıxış yolu saydığını göstərir. Bütün bunlar "Qurani-Kərim" leksimi olan "Əhsənə-təqvim"i məhz, F.Nəimi kimi götürməyi qaçılmaz edir. Mübarək "Tin" surəsinin 4-cü ayəsindən götürülmüş buna bənzər ifadələr müqəddəs kitabımızın başqa yerlərində də vardır. Məsələn, "Qurani-Kərim"ın "İsra" (Gecə səfəri) adlı 17-ci surəsinin 70-ci ayəsində oxuyuruq: "Biz Adəm övladlarını hörmətli etdik, onları qu-

ruda və dənizdə (miniklərlə) daşdıq, pak nemətlərdən onlara ruzi verdik və onları yaratdıqlarımızın çoxundan üstün elədik".

Bu ayəyə əsasən insan yaranmışların çoxundan üstündür. Görəsən, insan mələklərdən də üstündür? Təfsirçilər bu suala müxtəlif cavablar vermişlər. Ancaq, böyük ehtimalla ayənin nəzər-nöqtəsi ümumiyyətlə, mələklərin insandan, və ya insanların mələklərdən üstün olması məsələsi deyil. Ayənin əsas məqsədi insanın heyvanlardan və cinlərdən üstün olduğunu çatdırmaqdır. "Mələk üstündür, yoxsa insan?" sualına gəldikdə isə deməliyik ki, məqamca mələk adı bir insandan üstündür. Çünki, onlar paklıq, təmizlik və ıxlasın yüksək zirvəsindədirlər. Buna görə də özünü çirkin xüsusiyyətlərdən təmizləməmiş insandan üstündür. Lakin, insan Allahın təyin etdiyi kamillik yolu ilə irəliləyərsə, hətta mələklərin belə çata bilmədiyi məqama yüksələ bilər. Belə ki, mələklərin kamil insan nümunəsi olan Adəm(ə) qarşısında təzim edib təvazökarlıq göstərməsindən xəbər verən Quran ayəsi bu fikri açıq şəkildə təsdiq edir. İmam Əli(ə) hədislərinin birində belə buyurmuşdur: "Allah-təala mələklərə ağıl verib şəhvət vermədi, heyvanlara şəhvət verib ağıl vermədi, insanlara isə hər ikisini verdi. Ağılı şəhvətinə qalib gələn insan mələkdən üstün, şəhvəti ağılına qalib gələn isə heyvanlardan aşağı olar". ("Qurani-Kərim"ın Azərbaycan dilinə tərcümə və izahı. Ayətullah-üzma Nasir Məkarim Şirazi. Bakı-2017. səh.289).

Lakin, beyti görəncə qavramaqdan ötrü istər-istəməz İblis-Adəm qissəsinə də göz gəzdirməliyik. Müqəddəs kitabımızın bir neçə yerində ("Bəqərə".30-39; "Əraf" 11-26; "Sad"71-78; və s) yer alan bu qissədən çıxan əsas hissə kamil insanın Allah-təaladan sonra bu böyüklükdəki kainatda ikinci böyük hikmət və qüdrət sahibi olması müddəsidir. Belə olan surətdə beytin birinci misrası bu müddəanın bir ideya kimi, ikinci misrası isə bir yekun qənaəti kimi səslənməsi anlamına gəlir və "sirri-Kəbeyi-Hənnan" tərkibi kamil insan yerində çıxış etmiş olur. Bu isə şairin orta əsrlərin qaranlıq mühitində qazandığı olduqca dəyərli bir yaradıcılıq uğurudur.

**6. Divi-naməhrəm, ki, tutmaz ismi-əzəmdən xəbər,
Əhriməndən rəhməti - rəhman umarsan, nə əcəb!**

(Allahın böyük adlarından ibarət olan ən təsirli duanı saya salmayan hər kəsə yad yabançı mövqedə duran divdən atəşpərəstlərin şər məbudu sayılan Anqramanyudan rəhman Allahın bitib tükənməz rəhmət, şəfqət, inayət, mərhəmət, məxfirət və rəğbətini ummaq özü özlüyündə tamamilə mənasız deyilmi?).

Nəsiminin Əmir Teymur rejimi ilə kəskin münasibətlərdə olması bəllidir. Ötəri deyildir ki, ictimai-siyasi fəallıq baxımından hürufiləri səfəvilərlə tutuşdururlar. Bir az da irəli gedərək hürufiləri səfəvilərin sələfi sayanlar da vardır. Bu yöndə götürdükdə ənənəvi qəzəl leksikonu üçün xarakterik olmayan divi-naməhrəm izafəti istər-istəməz lirik mənəzərəyə bir ağırlıq gətirir, yad cisim təsiri bağışlayır, qulağa yabançı gəlir və səriştəli oxucu dərhal diksinir. Nəsimi kimi ustad bir sənətkar isə durduğu yerdə belə etməzdi. Deməli, şair bu zaman gizli təriqət məqsədi güdürmüş. Digər tərəfdən ənənəyə nisbətən yaxın olmasına baxmayaraq "Əhrimən" obrazı da bu kontekstdə divi-naməhrəm qədər məqsədyönlülük qazanır. Bu isə bir daha göstərir ki, başqa ədiblərdən fərqli olaraq Nəsimidən danışdıqda dövrün ictimai situasiyasından dərinlən xəbərdar olmaq qaçılmazdır. Şair şeirin növbəti beytlərində Əmir Teymur rejiminin ideoloji cəhətlərinə çevrilmiş ruhani silkini nəzərə alır:

**7. Hiç imiş zöhdüvü-zərqü, zahidin əfsanəsi,
Şol fəqihdən məniyi-Quran umarsan, nə əcəb!**

(Zahidin büsbütün əfsanədən, nağıldan ibarət olan öz puç mövqeyini təqvalılıq və möminlik nümunəsi kimi cəmiyyətə sırımması heçə bərabərdir. Sən bunu bilə-bilə o əllaməçi, din mübəllighindən Quranın həqiqi mənasını necə umursan axı?!).

"Qurani-Kərim" in məğzi Nəsimini həmişə dərinlən düşündürmüş, bunun yetərincə üzə çıxarılmaması şairi daima narahat etmişdir. Keçən söhbətdə ilk iki beytini verib açıqladığımız "Oxu" rədifli qəzəl bunun bariz təzahürüdür.

**8. Umma hər qəlbi dəğəldən aşıqın əsrarını,
Kafirin könlündə sən iman umarsan, nə əcəb!**

(Qəlbi qarğa kimi qara olan hər ruhanidən əsl Allah bəndələrinin sirlərini umma, bu, sənin kafir könlündə iman nuru axtarmağın tək büsbütün mənasız bir iş olmazdı?)

İrfana görə, suçun, günahın rəngi qaradır.

"Dəftəri-əmalimin xətti xətdəndir siyah,

Qan tökər çeşmi-xəyal etdikcə hövi-məhşəri" - şəklindəki məşhur Füzuli beyti bu təsəvvürün orta yüzilliklər poeziyasında necə möhkəm kök saldığını və nə qədər geniş yayıldığını göstərir. Bu, 5-ci İmamımız İmam Məhəmməd Baqirin(ə) bəlli hədisindən qaynaqlanır: "Hər bir qəlb bir ağ səhifə kimidir. İnsan günah etdikcə həmin səhifəyə bir qara nöqtə düşər".

Qarğanın istər folklor və xalq məişətində, istərsə də dini əsətlərdə uğursuzluq rəmzi, günahkarlıq simvolu sayılması Nəsiminin bir daha xəlqi-mədəni

qaynaqlara həssas yanaşmasından soraq verir. Aşağıdakı bayatılar qarğa ilə bağlı o anlayışın şifahi ədəbiyatımızdakı güclü yerini göstərir:

*Bu dağlara qondu sar,
Əkdin ağac, verdi bar.
Sirri dostuna demə,
Dostunun da dostu var.*

*Dağlarda qar qalandı,
Qar yağdı, qar qalandı.
Qarğalar laçın oldu,
Laçınlar qarğalandı.*

*Cəfər Cabbarlının "Bilənlərə" rədifli qəzəlini:
Ey dil, baxırmısan gölü dərya bilənlərə,*

Saği-siyahi bülbülü-şeyda bilənlərə. - deyə başlaması göstərir ki, bu motiv XX əsrin əvvəllərində işlək olmuşdur. Bu isə o deməkdir ki, Nəsimi irsi uzaq vuran top kimi öz bədii təsir gücünü hər zaman qoruyub saxlamışdır.

**9. Ey Nəsimi, bivəfadan ummagil rəsmi-vəfa,
Bivəfadan əhd ilə peyman umarsan, nə əcəb!**

(Ey Nəsimi, vəfasızdan vəfəlilik gözləmə, axı, bu necə ola bilər ki, sən hələ də vəfasızın imana gəlib əhdinə əməl edəcəyini düşünürsən?).

Beləliklə, aydın olur ki, "Nə əcəb" rədifli bu qəzəl Nəsiminin bütöv şəxsiyyət sorağı ilə yola çıxıb, ən müxtəlif dini-fəlsəfi və estetik qaynaqlara üz tutduğunu bu yöndə var gücü ilə axtarış apardığını və bütün bunları yüksək bədiiliklə qələmə aldığı müasirləri və gələcək həmvətənləri üçün çox dərin məzmunlu bir fəlsəfi poeziya qoyub getdiyini danılmaz biçimdə göstərir və şairin zəngin mənəviyyatından, gözəl əxlaqından və böyük şəxsiyyətindən soraq verir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. S.İ.Nəsimi, "Mən bu cahana sığmazam", Bakı, "Gənclik", 1991
2. İ.Nəsimi, Seçilmiş əsərləri, Bakı, "Azərbaycan", 1973
3. X.Şirvani, Seçilmiş əsərləri, Bakı, "Yazıçı", 1987
4. "Qurani-Kərim" in Azərbaycan dilinə tərcümə və izahı, Ayətullah-üzma Nasir Məkarim Şirazi, Bakı, 2017

VƏRƏĞA ALMASOV,

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

HƏSƏN HÜSEYİNİ,

təhqiqatçı